

ANTTI BLÅFIELD / ERJA-OUTI HEINO

PUOLA

ON SAMAA

MAATA

SILTALA

PUOLA
ON SAMAA
MAATA

ANTTI BLÅFIELD

ERJA-OUTI HEINO

PUOLA

ON SAMAA

MAATA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ SILTALA

HELSINKI

Toinen painos

Kirjan tekemistä ovat tukeneet
Suomen Kulttuurirahasto ja Taiteen edistämiskeskus.

Kuvaliitteen kuvat: s. 1–2 ja 4–15 Antti Blåfield ja
Erja-Outi Heino; s. 3 ja 16 Wikimedia Commons.

Kartat: Ari Suramo.

© Antti Blåfield ja Erja-Outi Heino 2025

ISBN 978-952-388-379-6

Graafinen suunnittelu: Mika Tuominen

Kustannusosakeyhtiö Siltala
www.siltalapublishing.fi

Painopaikka: Books on Demand.

Sisällys

Aluksi	9
1 KOLMEN VUODEN KIERRE	15
6.8.2020	17
Nuori Puola huutaa muutosta	25
Oikeus ja valtio	35
Väliin tuli mellakka-aita	45
Kulkue kirkkoon ja kirkosta pois	56
Paikka keskellä Eurooppaa	67
13.12.2023	74
2 PUOLA OLI SUURI JO SYNTYESSÄÄN	79
Kun historia yhtyy taruihin, syntyy legenda	81
Puola vaihtaa asentoa	90
Ahneiden tasavalta	96
Onnettomat Vaasat	105
3 ERI SUUNNISTA SAMALLE TIELLE	123
Kansakunnat syntyvät	125
Taistelija ja sopeutuja	138
Puolan ja Suomen polut yhtyvät	159

4 TASAVALLASTA TOISEEN, JA KOLMANTEEN	171
Uuden valtion anatomiaa	173
Kansantasavalta siirtyy länteen ja kääntyy itään	196
5 PUOLAN OPETUKSET	217
Puista ja metsästä	219
Järjestelmästä ja sen vastustamisesta	224
Juurista	228
Kansalaisyhteiskunnasta	235
Kirkosta ja identiteetistä	241
Euroopasta ja tasa-arvosta	245
Omasta kokemuksesta: neuvoja Suomelle	250
6 KUNINKAANTIE VIE SUURUUTEEN JA SURUUN	257
Ujazdówin puistokatu	259
Uusi maailma	270
Krakovan esikaupunki	279
Kiitämme – dziękujemy	288
Viitteet	290
Kirjallisuutta	300
Henkilöhakemisto	306

Aluksi

KIRJAMME LÄHTÖKOHTANA ovat kolme Puolassa vietettyä vuotta, 2020–2023.

Puola on lähellä, mutta sen vaiheet olivat meille ennalta vieraat. Kirjamme on ulkopuolisen yritys ymmärtää puolalaista yhteiskuntaa.

Punaisena lankana kulkee kysymys, miksi Puolan, eurooppalaisen suurvallan ja valistuksen edelläkävijän, historia on niin täynnä murskaavia takaiskuja. Ja miksi Suomi tuntuu monissa vaiheissa selvinneen vähemmällä?

Puolan-vuotemme osuivat poikkeusaikaan. Pandemiasulkuja seurasivat yhteiskunnallisen kahtiajaon kärjistyminen, Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja pakolaisaalto. Syksyn 2023 parlamenttivaaleissa Puola valitsi uuden suunnan, mutta polarisaatio jatkui.

Etsimme jakautumisen juuria maan historiasta. Se esittäytyi meille kuva, patsas ja muistolaatta kerrallaan. Ne toistivat kansallista kertomusta sankaruudesta ja uhrautumisesta, hajaannuksesta ja sen traagisista seurauksista.

TARPEEKSI KAUAS taaksepäin mentäessä vastaan tulevat myytit. Jaakko Okker ja Juha Tanttalo aloittivat 60 vuotta sitten ilmestyneen reportaasikirjansa *Puola on toista maata* tarulla: ”Oli kerran kauan sitten kolme veljestä Rus, Lech ja Czech, jotka kyllästyivät slaaviperheen elämään ja lähtivät avaraan maailmaan.”

Metsästysretkillään he jakautuivat eri suuntiin. Rus suuntasi etelään ja perusti Rusin valtakunnan. Czech vaelsi länteen, pysähtyi Böömin vuoristoon ja perusti Tšekin. ”Eikä hänestä ole sen

jälkeen mitään hyvää kuulunut”, siteeraavat Okker ja Tanttu tarun puolalaista tulkintaa, jossa kuultaa Puolan ja Tšekin vuosituhannen kestänyt kärhämöinti.

Kolmas veli Lech suuntasi pohjoiseen ja näki retkellään valkoisen kotkan, joka raivokkaasti puolusti pesäänsä tunkeutujaa vastaan. Valkoinen kotka punaista auringonlaskua vasten oli niin vaikuttava näky, että Lech päätti asettua niille sijoilleen. Hän nimesi paikan Gnieznoksi. Puolan kielessä *gniazdo* tarkoittaa pesää. Näin syntyi Puola.

Taru kolmesta veljeksestä kerrotaan puolalaisessa kronikassa ensimmäisen kerran 1200-luvun lopulla, mutta muualla siitä on julkaistu vielä varhaisempia versioita. Okkerilla ja Tanttulla ei ollut harhaluuloja tarinan historiallisesta todenmukaisuudesta, mutta ”se on yhtä hyvä ja tosi kuin mikä taru tahansa”.

Legenda kolmesta veljeksestä elää, koska siinä on kiinnikkeitä todellisuuteen: kesken Euroopan slaavikansat ovat sukua keskenään, samoin niiden kielet. Punainen ja valkoinen ovat Puolan kansallisvärit. Valkoinen kotka on Puolan vaakunaeläin. Berliinin ja Varsovan puolivälissä sijaitseva Gniezno on Puolan ensimmäinen historiallinen pääkaupunki.

Nykyisen Puolan tarina alkaa siitä, kun Piast-dynastian hallitsija Mieszko I otti vuonna 966 kristillisen kasteen. Suomi kansallisenä ja valtiollisena käsitteenä esiintyi ensimmäisen kerran vasta 1500-luvulla, jolloin Puola-Liettua oli Euroopan suurin valtakunta ja ulottui Mustanmeren rannoilta Itämerelle.

Okker ja Tanttu toteavat 50 vuotta sitten ilmestyneen kirjansa nimessä, että Puola on erilainen, toista maata. Meille syntyi Puolan-vuosinamme toistuvasti tunne, että ehkä olemmekin samaa maata. Moni Puolassa havaittu asia vaikutti toistuvan Suomessa – ja historia se vasta erikoisia siltoja rakensi.

ITÄMEREN ETELÄ- ja pohjoisrannan maiden kohtalot ovat yhtyneet monta kertaa. Olemme olleet liittolaisia, vihollisia ja kohtalotovereita. Useamman kerran Puola on meidät pelastanut, ei suoraan vaan pikemmin omalla kohtalollaan.

Puola on eurooppalaisittain suuri maa, ja suuruus määrittää puolalaisten ajattelua. Puola kokee olevansa läntisten arvojen puolustaja, jopa vartiotorni. Suomalaisten identiteetti on rakentunut toisin; suomalaiset ovat jo varhain tottuneet sopeutumaan. Suomalainen kompromissi, *Fiński kompromis*, on jotain, jolle Puolassa pudistellaan päätä mutta jota myös vähän kadehditaan.

Kirjan ensimmäinen osa keskittyy havaintoihin puolalaisen yhteiskunnan jakautumisesta niinä vuosina, jotka itse Puolassa vietimme. Aikaa kehystivät kahdet vaalit, kesällä 2020 puolalaiset valitsivat presidentin, syksyllä 2023 parlamentin. Polarisaatio syveni tietoisin poliittisin valinnoin. Ne heikensivät oikeusvaltiota mutta vahvistivat kansalaisyhteiskuntaa. Kolmen vuoden turbulenssi innosti etsimään taustaa ja selityksiä historiasta. Kirjamme tarkentaa etenkin kohtiin, joissa Puolan ja Suomen tarinat ris-teävät.

Toinen osa ottaa vauhtia keskiaikaisista myyteistä. Niiden päälle rakentuvat Puola-Liettuan kansainyhteisö, ahneiden aatelisten tasavalta ja onnettomien Vaasojen jatkuvat sodat, joissa Puola päättyi tuhon tantereeksi. Sivuroolissa mukaan vedettiin suomalaiset sotamiehet.

Kolmas osa vertaa kansakuntiemme syntyvaiheita. Tarinan käänne yllättäisi, jos ei olisi niin tuttu: mahtava Puola jaetaan naapurien kesken ja häviää Euroopan kartalta; samaan aikaan köyhä rajamaa Suomi alkaa vahvistua. Tunnettua tulosta kiinnostavampaa on, mistä askelista se rakentui.

Neljäs osa katsoo 1900-lukua, sotien tragedioita, itsenäisyyttä ja itsevaltaisuutta, puolalaisia ja suomalaisia poliittisia johtajia, joiden tahto ja taito yhteiskunnan kehitystä määrittivät.

Viidennessä osassa palaamme Puolaan käännteentekevien parlamenttivaalien jälkeen.

Mikä on muuttunut, ja mitä meidän suomalaisten olisi hyvä polarisaatiosta ymmärtää?

Puolassa se kärjistyi ennen useimpia muita Euroopan maita. Nyt maa pyrkii peruuttamaan kohti ehjää demokratiaa ja on siinäkin eurooppalaisissa etujoukoissa. Kokemus puhuu.

Kuudes osa palaa Puolan vaiheisiin yhden kadun kautta. Neljän kilometrin kävelyretkellä pitkin Varsovan historiallista Kuninkaantietä vastaan tulee hämmästyttäviä henkilöitä ja patsaiden taistelua, joka jatkuu yhä.

Puolalaiset valloittivat meidät voimallaan ja maa loputtomilla tarinoillaan. Kutsumme lukijan tutustumisretkelle naapuriin, jonka vaiheet kutoutuvat omiimme.

I

KOLMEN VUODEN KIERRE

Vuodet 2020–2023

puolalaisen yhteiskunnan vieraina
avaavat lähikuvan maan jakautumisesta.

Puolan ja Suomen tarinoissa on yllättävän paljon yhteistä. Tässä ajassa yhä enemmän.

Puola ja Suomi jakavat samaa historiaa. Olemme olleet liittolaisia, vihollisia ja kohtalotovereita. Eurooppalaisen suurvallan omakuvaa ovat rakentaneet sankaruus ja uhrautuminen, kun Suomi on ollut tasaisempi takamaa. Puolan kohtaloa on määrittänyt kansallinen hajaannus ja eripura, ja useammin kuin kerran sen onnettomuus on koitunut Suomen onneksi.

Puola on lähellä mutta jäänyt suomalaisille vieraaksi. Meillä on tavattu sanoa, että Puola on toista maata. Onko sittenkään?

Kirja on suomalainen tutustumismatka Puolaan. Se piirtää kuvan polarisaatiosta tässä ajassa ja etsii jakautumisen juuria historiasta. Mitä me voimme oppia Puolan kokemuksesta?

Kuva © Heli Blåfield

ERJA-OUTI HEINO toimi vuosina 2020–2023 Suomen Varsovan-suurlähetystössä ministerineuvoksena ja työskentelee nykyisin erityisasiantuntijana ulkoministeriössä.

ANTTI BLÅFIELD on toimittaja ja tietokirjailija, joka on aiemmin julkaissut tietokirjan *Loistavat Erkot* ja toimittanut esseekokoelman *Historian käyttö ja väärinkäyttö*.

97.3 ISBN 978-952-388-379-6 www.siltalapublishing.fi

Kansi: Mika Tuominen Kannen kuva: Lumos sp – by stock.adobe.com